

โรงพยาบาลเอกเทศแยกกักหวัด

(การตั้งโรงพยาบาลเอกเทศเพื่อแยกกัก และรักษาผู้ป่วยอหิวาตกโรค)

อหิวาตกโรค (Cholera) หรือที่เรียกกันในสมัยก่อนว่า ป่วง หรือ ลงราก เป็นโรคที่เกิดจากเชื้อแบคทีเรีย *Vibrio cholera* ที่ปนเปื้อนมากับอาหารหรือน้ำดื่มที่ไม่สะอาด ทำให้เกิดอาการ ท้องร่วงและอาเจียนอย่างรุนแรง ร่างกายขาดน้ำอย่างรุนแรง จนถึงขั้นเสียชีวิต มีแมลงวันเป็นพาหะ ในสมัยโบราณเมื่อมีโรคระบาดที่ทำให้เกิดการเจ็บป่วยล้มตายกันเป็นจำนวนมากก็มักจะเรียก โรคห่า ซึ่งอาจหมายถึง ไข้ทรพิษ กาฬโรค หรืออหิวาตกโรค ก็ได้ ในช่วงสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์เกิดอหิวาตกโรคระบาดใหญ่ อยู่หลายครั้ง ซึ่งมักจะเป็นการระบาดจากกรุงเทพฯ แล้วแพร่โรคออกไปยังหัวเมืองใกล้เคียง เพราะในเขตพระนครเป็นพื้นที่มีการติดต่อกับชาวต่างชาติและเป็นชุมชนที่อยู่กันอย่างหนาแน่น มีสภาพแวดล้อมที่ไม่ถูกสุขลักษณะมากนักจึงทำให้เกิดการระบาดอย่างรวดเร็ว เหตุของการระบาดอีกอย่างหนึ่งคือ คนในช่วงเวลาดังกล่าวยังไม่มีความรู้เรื่องเชื้อโรคและที่มาของโรค จึงไม่มีวิธีดูแลป้องกันโรคอย่างถูกต้อง เช่น การใช้น้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติมาดื่มกันเลย โดยไม่มีการฆ่าเชื้อโรคก่อน

ศพที่เสียชีวิตจากอหิวาตกโรคระบาด

ฝูงแร้งรอกินซากศพภายในวัดสระเกศ

ในปี พ.ศ. 2363 การระบาดของอหิวาตกโรคในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 ถือได้ว่าเป็นการระบาดครั้งใหญ่ มีคนเสียชีวิตเป็นจำนวนมากราว 30,000 คน ศพลอยเกลื่อนแม่น้ำ ในพระนคร ชาวบ้านต้องกินแต่ปลาแห้งและพริกกับเกลือ น้ำในแม่น้ำหรือคลองก็นำมาดื่มไม่ได้ รัชกาลที่ 2 จึงโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบพระราชพิธีอาพาธพินาศ จัดขึ้นที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท มีการยิงปืนใหญ่รอบพระนครตลอดคืนเพื่อขับไล่ผีและเสนียดจัญไรที่เชื่อว่าทำให้เกิดโรค แต่โรคระบาดกลับยิ่งร้ายแรงมากขึ้น ทำให้ภายหลังเมื่อมีการระบาดอีกจึงงดพระราชพิธีนี้ไป ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ปี พ.ศ. 2392 เกิดอหิวาตกโรคระบาดหนักอีกครั้ง เรียกกันว่า “ห่าลงปีระกา” การระบาดในครั้งนั้นตรงกับระบาดทั่วโลก ครั้งที่ 2 โดยเริ่มระบาดจากอินเดียไปยุโรป อเมริกา และระบาดเข้าไทยผ่านปีนัง ปัตตานี สงขลา แพร่ระบาดผ่านทางเรือเข้าสู่สมุทรปราการ กรุงเทพฯ และแพร่ระบาดไปยังเมืองต่าง ๆ การระบาดครั้งนี้มีผู้เสียชีวิตถึง 40,000 คน วัดที่ใช้เป็นสถานสำหรับเผาศพในขณะนั้นคือ วัดสระเกศ วัดบางลำพู (วัดสังเวชวิศยาราม) และวัดดินเลน (วัดเชิงเลน หรือวัดบพิตรพิมุข) แต่เนื่องจากมีผู้เสียชีวิตจำนวนมากจึงทำให้มีศพที่เผาไม่ทันถูกกองรวมกันอยู่ตามวัด โดยเฉพาะที่วัดสระเกศมีศพกองเป็นจำนวนมาก ทำให้ฝูงแร้งแห่ไปลงกินซากศพตามลานวัด บนต้นไม้ บนกำแพง และหลังคากุฏิเต็มไปด้วยแร้ง แม้จะมีเจ้าหน้าที่ถือไม้คอยไล่ก็ไม่สามารถไล่ฝูงแร้งที่เข้ามารุมทั้งซากศพได้ ทำให้พฤติกรรมของ “แร้งวัดสระเกศ” เป็นที่กล่าวถึงกันทั่วไป

โรงพยาบาลเอกเทศปราบอหิวาตกโรค

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 เกิดระบาดขึ้นอีกครั้งในปี พ.ศ. 2403 ซึ่งตรงกับการะบาดของทั่วโลกครั้งที่ 3 โดยเกิดขึ้นที่เมืองตากแล้วระบาดมาถึงกรุงเทพฯ แต่การระบาดครั้งนี้ไม่รุนแรงมากนัก ปี พ.ศ. 2516 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้เกิดอหิวาตกโรคระบาดขึ้นอีกครั้ง ตรงกับการระบาดของทั่วโลกครั้งที่ 4 โดยระบาดผ่านมาจากมลายูเข้าสู่ไทย รัชกาลที่ 5 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีการจัดการและป้องกันอหิวาตกโรคตามหลักวิชาการขึ้นเป็นครั้งแรก ใช้การรักษาพยาบาลแทนการใช้พิธีกรรมทางศาสนา โดยเปลี่ยนมาใช้ยารักษาที่ปรุงโดยพระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ 2 ขนาน ด้วยการแจกจ่ายไปสู่ราษฎรผ่านการตั้งโอสถศาลาตามบ้าน ชำราชการและมีการจัดตั้งกรมพยาบาลจัดการสุขาภิบาลและการประปาขึ้น

ต่อมาในปีมะเส็ง พ.ศ. 2424 เมื่ออหิวาตกโรคระบาดหนัก รัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงพยาบาลเอกเทศปราบอหิวาตกโรคครั้งแรกในกรุงเทพฯ จำนวน ๔๘ แห่ง และเนื่องจากการระบาดของอหิวาตกโรคมีการระบาดมาจากทางภาคใต้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยในขณะนั้น ได้ทรงดำริให้ตั้งสถานกักโรคขึ้นตามเมืองท่าในปากซันใต้ และออกพระราชบัญญัติระงับโรคระบาด โดยที่บังคับให้แต่ละหัวเมืองตั้งด่านตรวจโรคและชักธงเหลือง หากเมืองใดเกิดโรคอหิวาตกโรคให้ชักธงเหลืองขึ้นที่ปากอ่าวหรือทางร่วมเพื่อให้ราษฎรได้ทราบ พระราชทานเหรียญที่ระลึกหรือเรียกกันว่า “เหรียญปราบอหิวาตกโรค” ให้กับผู้ที่มาร่วมกันสร้างโรงพยาบาลชั่วคราว เมื่ออหิวาตกโรคสงบลงในครั้งนั้น รัชกาลที่ 5 จึงทรงมีพระราชปรารภให้จัดตั้งโรงพยาบาลประจำท้องที่อย่างถาวรขึ้น โปรดเกล้าฯ ให้มีการตั้งคณะกรรมการจัดตั้งโรงพยาบาล ที่เรียกว่า “กอมมิตตีจัดการโรงพยาบาล” คณะกรรมการได้หารือกัน เห็นว่าการตั้งโรงพยาบาลเป็นเรื่องใหม่และมีขึ้นเป็นครั้งแรก จึงควรตั้งเพียงแห่งเดียวเพื่อจัดการรักษาพยาบาลให้คนทั่วไปมองเห็นถึงคุณประโยชน์ก่อน ศิริราชพยาบาลจึงเป็นโรงพยาบาลแห่งแรกและแห่งเดียวที่ตั้งขึ้นในเวลานั้น หลังจากนั้นได้เกิดอหิวาตกโรคระบาดอีกหลายครั้งถึงแม้ว่าอหิวาตกโรคจะเป็นโรคระบาดในหลายเมืองและมีคนเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก แต่ด้วยความรู้ทางการแพทย์ตะวันตกทำให้ทราบว่าถึงวิธีการรักษาผู้ป่วยอหิวาตกโรคได้ ด้วยการให้น้ำเกลือเพื่อรักษาอาการขาดน้ำและแทบจะไม่ต้องใช้ยาอื่นร่วมเลย อีกทั้งการสุขาภิบาลก็เจริญมากขึ้น มีการผลิตน้ำประปาให้ประชาชนได้ใช้บริโภคอุปโภค และคนเริ่มเข้าใจเรื่องการป้องกันการระบาดของโรคมากขึ้น ดังนั้นเมื่ออหิวาตกโรคระบาดขึ้นอีกก็จะใช้วิธีรักษาด้วยการจัดตั้งโรงพยาบาลชั่วคราวตามเขตที่มีการระบาดและรักษาด้วยวิธีดังกล่าว เพื่อรักษาผู้ป่วยให้ได้มากที่สุด ตั้งแต่ พ.ศ. 2468 เริ่มมีการฉีดวัคซีนและฆ่าเชื้อในแหล่งน้ำเพื่อป้องกันโรคทำให้การระบาดในสมัยหลัง ๆ มีอัตราการตายที่ลดลงและมีระยะเวลาการระบาดสั้นลง

เวชภัณฑ์ที่ใช้สำหรับผู้ป่วยอหิวตโรค

เกิดการระบาดใหญ่อีกครั้ง ในปี พ.ศ. 2501 - 2502 มีการระบาดในท้องที่อำเภอราชบุรี อยุธยา ชนบุรี พระนคร และจังหวัดอื่น ๆ ในภาคกลางที่มีเขตติดกับชนบุรี การคมนาคมที่สะดวกมากขึ้นทำให้โรคระบาดไปสู่ภาคใต้ถึงจังหวัดสุราษฎร์ธานี ภาคเหนือถึงจังหวัดตาก และบางจังหวัดทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวม 38 จังหวัด มีคนเสียชีวิต 2,372 คน รัชกาลที่ 9 ทรงมีพระกรุณาให้จัดตั้ง “ทุนปราบปรามอหิวตโรค” เพื่อจัดหาวัคซีน น้ำเกลือ และเครื่องมือที่ขาดแคลนให้ทันกับความต้องการ พร้อมทั้งหาแนวทางปราบปรามโรคนี้อให้หมดไป ส่วนวิธีป้องกันควบคุมโรคสมัยนั้นใช้การทำลายเชื้อให้เร็วที่สุดและฉีดวัคซีนป้องกันโรค หลังจากการระบาดในครั้งนั้น อหิวตโรคไม่ได้หายไปจากประเทศไทย ยังคงพบผู้ป่วยอยู่บ้างแต่เป็นจำนวนน้อยไม่ส่งผลกระทบต่อระบบบริการสุขภาพโดยรวม เหตุอีกประการหนึ่งการระบาดในระยะหลังพบว่า สายพันธุ์ของเชื้อได้เปลี่ยนไปจากเดิม เชื้อ Classical Vibrio cholera ที่ทำให้มีผู้ป่วยอาการรุนแรงดังการระบาดในอดีตได้หายไปจากประเทศไทยและทวีปเอเชีย เหลือแต่สายพันธุ์ El Tor Vibrio cholera (หรือ อหิวต์เทียม) ในปี พ.ศ. 2532 ประเทศไทยได้ยกเลิกการรายงานโรคอหิวตโรคไปและเปลี่ยนชื่อเป็นโรคอุจจาระร่วง ปัจจุบันมีการพบเชื้ออีกสายพันธุ์ใหม่คือ Vibrio cholera O 139 แต่ยังไม่มีความชัดเจนในเรื่องความรุนแรงของโรค ในระยะหลังมีการระบาดของอหิวตโรคในกลุ่มแรงงานข้ามชาติ เมื่อ พ.ศ. 2550 ในกลุ่มแรงงานประมง และ พ.ศ. 2553 พบว่ามีการระบาดในเขตชายแดนไทย - เมียนมาร์ ทำให้เกิดการระบาดไปทั่วประเทศ จึงเป็นโรคที่ยังไม่สาบสูญไปอย่างเด็ดขาด

อ้างอิง

โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, นภนาท อนุพงศ์พัฒน์. ปกิณกะคดี 100 ปี การสาธารณสุขไทย เรื่อง โรคระบาดกับการเปลี่ยนผ่านทางสาธารณสุข (หน้า 94 - 95). นนทบุรี : บริษัท หนังสือดีวัน จำกัด, 2561.

แสงทอง จันทร์เชิด. 100 ปี ร้อยเรื่องราว กรมควบคุมโรค เรื่อง อหิวาตกโรคในวันที่เปลี่ยนไป (หน้า 184 - 187). นนทบุรี : สถาบันวิจัยจัดการความรู้และมาตรฐานการควบคุมโรค กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข, 2561.

นภนาท อนุพงศ์พัฒน์. โรคระบาดในสังคมไทย จากอดีตจนเริ่มเข้าสู่ยุคสมัยใหม่. นิตยสารสุขศาลา ปีที่ 2 ฉบับที่ 7 กรกฎาคม - กันยายน 2552.

กระทรวงสาธารณสุข. ความก้าวหน้าของการสาธารณสุขในสมัยรัตนโกสินทร์, [ออนไลน์]. (2525) แหล่งที่มา: http://www.esanpedia.oar.ubu.ac.th/rarebook/rarebook_data/61.pdf [16 มิถุนายน 2565]

ประเสริฐ ทองเจริญ. ระบาดบันลือโลกยอนรอยระบาดบันลือโลก เรื่อง อหิวาตกโรค, [ออนไลน์]. (2563) แหล่งที่มา: <https://thaiviro.org/upload/ebook/B%20%2834%29.pdf> [16 มิถุนายน 2565]

ฉันทา วงศ์เสงี่ยม. โรคระบาดสมัยรัตนโกสินทร์ ตอน อหิวาตกโรค, [ออนไลน์]. (2563) แหล่งที่มา: <https://www.finearts.go.th/promotion/view/13818-โรคระบาดสมัยรัตนโกสินทร์-ตอน-อหิวาตกโรค> [16 มิถุนายน 2565]

ศิลปวัฒนธรรม. ย้อนดูการแพร่ระบาดของอหิวาตกโรค ก่อนที่หน่วยงานราชการจะชนะได้ในครั้งที่ 13, [ออนไลน์]. (2563) แหล่งที่มา: https://www.silpa-mag.com/history/article_86784 [16 มิถุนายน 2565]

Hfocus. กำเนิดโรงพยาบาลในรัชกาลที่ 5, [ออนไลน์]. (2562) แหล่งที่มา: <https://www.hfocus.org/content/2019/12/18186> [16 มิถุนายน 2565]

Hfocus. ประวัติศาสตร์การระบาดของโรคภัยร้ายแรงในสยาม (ตอนที่ 1) กาฬโรคและอหิวาตกโรค, [ออนไลน์]. (2563) แหล่งที่มา: <https://www.hfocus.org/content/2020/03/18680> [16 มิถุนายน 2565]

ที่มาภาพ

ภาพที่ 1 - 2 : <https://www.thaipost.net/main/detail/60160>

ภาพที่ 3 : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ภาพที่ 4 : กองสุขศึกษา หอจดหมายเหตุสาธารณสุขแห่งชาติ